
Három portré

LENGYEL BALÁZS

Ritkán beszélünk arról, mennyit változik korunkban a vers. Közvetlenül, a szemünk láttára. Pedig tíz-tizenöt évre visszatekintve — a líra történetében igazán nem nagy idő — világosan mutatkoznak a különbségek. Költőink többnyire másképpen írnak, mint régen, más verseszmények, példaképek, élménymegformálási módszerek alapján; a jelentkező új tehetségek pedig — a változás legfőbb jeleként — mást folytatnak, mint amit folytattak az egy-két évtizeddel ezelőtt indulók. Ne gondoljunk pusztán a tematikai változásra. Ez félrevezető. Arra gondoljunk, hogyan írja meg ugyanaz a költő ugyanazt az élményt ma és hogyan írta volna meg évekkel előbb.

Az ötvenes évek direkt tartalmakat kifejező versmodellje napjainkban háttérbe szorul. A pusztán reflektív vagy egy történetet elmesélő vers egyeduralma szűnőben. Az egy ihletből dolgozó, spontán költészet eszményét felváltja a tapasztalatsorokat sűrítő, tudatosan alakító líra mintaképe. A személyiség romantikus kizárását a személyiség (nem a költői karakter!) tartózkodóbb jelenléte. A részletes, aprólékosan mozzanatos kifejtést a képpel, asszociációval való tömörítés. A köznapi logika használatát a csak versben használható költői logikáé. A magyar vers mintha közelebbről szembenézne a modern költészet megismerésbeli funkciójával: inkább venne célba prózában elmondhatatlan tartalmakat.

De ne folytassuk ezt a vitatható esztétikai összegezést. Inkább nézzük a fogható, az eleven valóságot. Kísérletképpen vegyük elő három érett, negyven körül járó költőnk egy-egy kötetét az utóbbi évek terméséből, s miközben karakterizáljuk őket, figyeljünk arra is, milyen ízlés, milyen verseszmény uralkodik költészetükön. Ha a három esetlegesen választott portré a vers változásáról elgondolkoztat, akkor már be is töltötte feladatát.

Elsőnek nézzük Timár György *Jerikó* című verskötetét, mely egy olyan költő körülbelül egy évtizedes munkáját mutatja be, aki úgy nyi-

latkozik, hogy számára napjaink magyar lírájából Vas István poézise az egyik leginkább vonzó poézis. Ez a Vas Istvánhoz való vonzódás különben nemcsak a költő által vallott, hanem bizonyítható tény is. Itt-ott már a versek költői hangjában is jelzi magát, a prózai és emelt elemek sajátos keverésében, a rimek tónusában:

Engem a pince faggatott, mikor
elhagytam: „Mit is fogsz csinálni?”
Mauthausen, Auschwitz hült hamvaiból
ezt kérdezték az ősök csigolyái...

(Mi marad meg?)

De beletekintve a vers számvetésébe, nemcsak a költői hang, a mondat-építés, hanem az intellektuális fogalmazás különbségtevései, s legfőképpen az egész verset átható önvizsgálat módszere utal a további, az alkati megfelelésekre.

A maiak, a hamuszeműek,
a sértődöttek és beletörődők,
a maszületett türelmetlenek,
a jövő férfiak, a felnövő nők
kapnak-e tőlem annyi ihletet,
hogy felelhessenek, ha már az
ivadékaik öröksége lett
a faggatás, s övék a válasz?

Az Önelemzés írójával, a folytonos önvizsgálatban kiteljesedő, éppen általa erkölcsi étosszal bíró Vas István-i magatartással kell-e tovább bogozni a rejtett kapcsolatot? Pedig könnyen lehetne. Hiszen még a korlátjait ismerő ész-hitnek is meglegelni sajátos megfelelőjét. „És különben sem tisztességes, ami értelmetlen” — végződik Timár György Erkölc alcímű versrészlete, amely megint csak nagyon jellemzően így kezdődik: „Nem értelmes, ami tisztességtelen.” Boldog, tiszteletreméltó racionalista hit feszül e két axióma pillére között. Igen, de ez az ész-hit mégsem olyan kétségek nélküli, olyan szűkös — ahogy az *Óda az észhez* írójái sem az —, mint a XVIII. századé. A verset magába foglaló ciklus egészét az egyik legbonyolultabb, legnehezebben megközelíthető mai francia költőnek ajánlja Timár György, s mint ahogy prózai vallomásaiban is megerősíti, hozzá, René Charhoz fűzi a külföldiek közül a költői affinitás. A vonzódásokból és megvallott, látható rokonszenvekből nem lehet (hogy is lehetne?) gyors következtetést levonni. A világos hit az értelemben és az értelem rendjében, az éber és önellenőrző intellektualitás nem jelenti, nem jelentheti, sem a világ leegyszerűsített felfogását, sem a költői eszközök olyan hagyományos leszűkítését, amely az 50-es évekre jellemző. Sőt! René Char nevével pedig Timár a kimondhatatlannak homályon át való keresését is csaknem zászlajára tűzi.

De ideje már néhány kritikai megállapítást tenni, mely, reméljük, helyére teszi ezt a csillagképek szerinti tájolást. Mindenekelőtt: Timár György a mesterséget komolyan vevő költő. Hajlékony kultúrával bánik a szavakkal, a mesterség eszközeivel, de nem esik a szavak mámorába, nem vonzzák az eszközi lehetőségek olyan tájakra, hol már maguk az eszközök sugallják a vers jelentését. A nyelvvel való kísérlet, variációs

lehetőségeivel való próbálkozás, mely a modern költői törekvéseknek egyszerre veszélyes és vívmánya is, nem ragadja magával, vagy legalábbis ezzel a lehetőséggel mérséklettel él. Nem mondhatja el, mint Aragon, hogy részege a szavaknak, s hogy nála a szavak ereje nagyobb, mint az álom, amely őket megelőzte. Ám élményei kifejezésére megvannak a szavai, megvan a szóval való bánni tudása.

E költői kultúra révén mai élményeit könnyedén bele tudja igazítani egy régi forma edényébe, ha akarja a barokk líra szonettjába, vagy ami önelemző vágyának szintén megfelelő: Szabó Lőrinc szerelmi költészete. Kultúrája azonban nem határolódik el a múlttól vagy a félmúlttól, hanem természetesen ér el a mai modern világköltészetig. (Timár nemhiába fordítója a külföldi kortársaknak.) Olyan intellektuális lírikus ő, aki nyugtalan tudata számára egyre teljesebb kifejezést keres, s közben műveltségét hasznosítani tudja. Ahogy a kötött formát kezeli, éppolyan hajlékony stílérzékkel ír prózaverset; a legkülönbözőbb változatokban csillantja fel a fiatal Kassák expresszív vagy szürrealista látomásának visszfényét, hasznosítja Apollinaire szimultanizmusát, a mai világlíra kötetlen vers-mintáit. Merész, de egyensúlyos képalkotása, köznapi, expresszív, triviális, de sohasem túl triviális szóhasználata, groteszk látásmódjának valóságfelbontása, elmemozgásának hatásos trükkjei egy tágn értelmezett, mai formaismeret, korszerű poétika tudásáról vallanak.

Hadd iktassunk ide egy kikapott idézetet ízelítőül, egy részletet csupán a Télvégi jegyzetek című versből. Nem másról, nem többről: a szabad gondolattársításon alapuló vers „oldalozó”, indirekt módszeréről, a látószólag indokolatlan párhuzamosítás gondolathordozó szerepéről vall.

Néha, alkonyattájt, orrot mutat egy árnyék a falon. Csepürágó
Puck: hangtalan vihogással figyel az egybefonódott
szerelmeseket, kik egymásra feszítve váltanak meg önmaguk.
Ügyetlen játszik, senki sem törődik vele, szerelem
után az ember mégis sejteni kezdi, hogy valamit megint nem
sikerült kímondania.

A szekrény tetején egykedvűen szaglanak a ráncos almák. A maguk
részéről lemondtak arról, hogy magasabb fokra szerveződjenek.

Világos, hogy az almákra tett lakonikus megjegyzéssel bomlik ki a versrészlet költői jelentése, a szabad forma és a prózai kifejezésmód ellenére nagyon is megcsavart tartalma, melynek költőileg evidens közlését igen kemény dió volna valódi prózában szabatosan elmondani. A példa, reméljük, talán foghatóvá teszi azt, amiről beszélünk: Timár György ellentéteket felismerő, érzelmileg-értelmileg fogékony látásmódja mennyire otthonosan magára talált ebben a kiküzdött modern poétikában. Verseik sorával lehetne bizonyítani: költészete fokozatos fejlesztésén munkálkodva, nem ásta el a rábízott talentumokat — azzal, amit kapott igyekszik megtenni a magáét. Legföljebb annyit lehet szóvá tenni, hogy a tízévnnyi termést felölelő kötetben a téma érlelése terén van azért egyenetlenség. Megesik, hogy a felötlő vers-előképeket nem gazdagítja fel kellő kontemplációval, hanem verssé érleli őket meglévő konvenciókban. Sietve, egy ötletből, a pillanatnyi ihlet áramából írt verseiben gyakori az áthallás. Míg tapasztalatsorokat hordozó, összetettebb versmondanivalói eredetibbek. A tolakodó, közeli példák, a tudat szélén le-

begő sorok, a közelmúlt magyar vershagyományának vonzása legjobb szintjének elérésében inkább gátja, mint sarkallója. Kötetének egyik fele, a merészebb, a karakteresebb, a modernebb, kicsit idegenül nézi magát az ugyan gondos és csiszolt, de hagyományosabb másik tükörében.

*

Második példának vegyük a Görgey Gáborét. Új kötete a *Köszönöm*, jól egyben válogatott kötet is, mintegy 16 év termését vagy legalábbis annak legjavát foglalja össze. Görgey Gábor és Vas István lírája között is van némi kapcsolat; legalábbis van Görgey kötetében egy versciklus (éppen a címadó), amelynek ironiával kevert közbeszéd-tónusa Vas István vershangjára rímel. Pedig Görgeynek máskülönben nincs sok köze Vashoz, alkatához vagy esztétikájához. Számára a vers mindig egy felsejlő összefüggés küzdelmes kitapintása; behatolás a lét titkaiba a költészet érzékeinket meghosszabbító szuper-eszközeivel; valami nem pillanatnyi, de egzisztenciális regisztrálása. Alkatát, módszerét félreértetlenül jellemzi az Interjú 2. számú darabjában:

Látomásaim? Nincsenek.
Lépésről lépésre előre-
nyomulva valami
ellenséges és ellenálló
dzsungelközegben,
egy ridegen élő vadállat
ravasz fondorlataival
s körömszakadtig
kaparva ki a föld alól,
hozhatom létre, azt amit.

Az ilyesféle költői gyakorlat, amely az egyetemes érvényűt keresi a lét ellenséges és ellenálló dzsungelközegében, ez a kutató és felfedező költészet, míg egyfelől a legkorszerűbb, egyben a legnehezebb is. Kivált, mint ahogy Görgey vallja, látomások nélkül. Mert a látomás a maga érzéketlenségében egyfajta „ravasz fondorlat”, mely a föld alól körömszakadtig kikapartat átadhatóvá, költőileg felfoghatóvá teszi, beleérzési lehetőségeket, azonosítási pontokat kínálva. Az ősi mítoszok újratemtése azért lehet gyümölcsöző útja a mai felfedezések költői előadásának. De hát igaza van-e csakugyan Görgey Gábornak, hogy megkínlódott versteremtése közben „fűgét kap, nem víziót”? A poétikai műkifejezéseknek, amilyen például a látomásos költészet, meglehetősen hátrányuk, hogy túlságosan is hozzákötődnek a múltból jól ismert, kipreparált példákhoz, s rájuk tapad azokról olyan elem, olyan tulajdonság is, amely pedig nem autonóm sajátjuk. Ha a múlt század nagyszabású költői vízióira gondolunk, Rimbaud részeg hajójára például vagy Poe hollójára, ha a mítoszeremtésnek tennysoni vagy hugó-i formáira, mindig belekeveredik valami romantikus elem. Ilyen hagyományos értelemben Görgey Gábor persze hogy nem „kap” víziót vagy aránylag keveset kap. De ha azt vesszük, hogy a látomás a megfigyelt külső valóság és belső kontempláció, az örökjáró tudatmozi együttes, méghozzá egységbe forrott képe — és semmi okunk, hogy a látomást másként definiáljuk —, akkor

Görgey Gábor költészete, telides-tele van látomással. Sőt továbbmenve: kötete világosan két részre bomlik aszerint, hogy költői vízióit milyen módon, milyen sikerrel valósítja meg. A kötet Oroszlán című ciklusa, mely 1958 és 62 között keletkezett, igényes kísérlet arra, hogy a természetélményre fogékony költő mintegy táji és évszakváltási megfigyelésekben láttassa, fejezze ki vagy szublimálja kontemplatív világa rezdüléseit, függő, kiszolgáltatott, modern egzisztenciáját. A csillagnevek alatt tagolt ciklus (Hold, Merkur, Vénusz, Mars, Jupiter, Saturnus, Nap) klasszikus mítoszszerepeket hordoz, klasszikus tájleírást ötvöz modern és személyes megfigyelésekkel — az ókori költészet bonyolult és hűvösen elegáns metrumaiban. Görgey Gábor mondanivalóit keresve és tapintva, formát talált itt önmagának. Feszés és kicsit szűk formát. Mert kötetének másik nagy ciklusát, az utóbb írt Időminták című ciklust szemügyre véve, kiviláglik, hogy intellektuális elemekkel telített asszociatív készsége, a lét szélesebb köreit egybefoglaló vízionáló hajlama az Oroszlán-ciklusban csupán szűk teret kapott, természet és mitológia anyagára korlátozódott. Az Időmintákban, stilizált köntösét levetve, mindenesetre teljesebb tudat dolgozik, felszabadultabb és sebesebb költői mozdulásokkal.

Az emberi lét ellentmondásai élet-halál, hagyomány és technika, köznapiság és transcendencia között, pontosabban, inkább fogalminak nevezhető szinten rajzolódnak itt ki. Még a részlet-látomások is merészebbek, eredetibbek, mélyebben hordozzák korunk jegyeit. Görgey „a messzeség némán leomló üvegtáblái” között vagy a „gyanták sók és olajok porcellánreggelében” keresi a „nyirkos, macskaszagú félelem” kihagyását, a „boldogság karácsony-sálját”: „egy hajnali vágat az alvó hegy bundaszagában”, a nyári „Nap arany ökölcsapását” „egy cigaretta kék agyfüstölését”, „egy délutáni alvás almazöldjét”. Ha ez van, ha ez megadatik, már akkor is megérte, rendben van — mondja —, holott a létezés mérlegének másik serpenyőjéről nincsenek illúziói: ott a testi romlás, „a szöcskenyájás szikkadt agyvezők” s ott a világ rontása: „megpörkölődött szentek illata”, „a pallossal levágott fej térítőbeszéde” s „a csodálkozó hullahadsereg a harcmezőkön”. E kettősségek szorításában vándorol a ma embere: maga is kettősség: aki tolldisszel a hajában és az építőiparral a vállain, az autópályák pihenőin kovát csiholva, kapcsolótábla oltárok előtt mutatja be kosáldozatait. Miközben — megint egy erőteljes modern látomás — berreg odafönt fölötte „a kimondhatatlan kamera” s az éj-nyitotta réseken egy háromszög alakú szem nézi láthatatlan.

A félidézetekből is kitetszik: karakteres, de az én esetlegességeitől tartózkodó, személytelen vershang ez (a karaktert nem a felszín, hanem éppen a látásmód, az asszociációk tág íve hordozza), mely anélkül mondja el a külső történések belső vetületét vagy eleveníti meg tapasztalatsorok pusztá kontemplatív eredményét, hogy eseményt adna elő, hogy személyes élményeinek csip-csup részleteivel fásasztana. Nem leír, hanem teremt. Persze, feszített az a „lépésről lépésre való előrenyomulás” a lét dzsungelében. Két veszélye is van: a homály és a retorizmus, amelybe a költői módszerekben pusztá korszerű divatokat látó epigonok mindig is beleesnek. (De miféle esztétika az, ami bármi új törekvést eleve devalváló epigonjain mér?) Görgey Gábort ezek a veszélyek alig fenyegetik. Tisztán, világos vonalvezetéssel dolgozik, s ha egy-egy sorának érzelmi-lírai tartalma első olvasásra tán még homályban is marad, a vers tenden-

ciájából nyomban kikövetkeztethető. A retorizmus is csak annyiban kerülgeti, amennyiben elfogadja akár a közgondolkodás kínálta banális elemeket (háborúra, halálra, pusztulásra igazán temérdek van), akár az igényes irodalom egy-egy tetszetős, divatosan elegáns megoldását. Hányan élnek meg abból, hogy ezeket egyszerűen megzengetik versük emelt ritmusában! De Görgey sebezhető pontját megsejtve, éppen ellenkező irányba lép kötete már említett harmadik és legújabb ciklusában, az Interjúban. Nem a zengés, hanem a közbeszéd természetes prózanyelve felé. (T. S. Eliottól az öreg Babbitson át Vas Istvánig, és tovább, ismert, hasznos törekvés ez.) S amit ezen a lecsupaszított beszédhangon utolsó verse kilenc sorában el tud mondani, azért már-már irigyelni lehet.

Van.
Hát hogyan lenne.
Ha nem lenne, akkor nem is lehetne.
De mivelhogyan lehet,
ezért lennie kell
és ha lennie kell,
akkor már bizonyos, hogy van.

*

Harmadik példának, végezetül, beszéljünk egy olyan költőről, Kalász Mártonról, akinek első kötete, a *Hajnali szekerek* (1955) még a Lobogónk Petőfi ígézetében fogant. Ne értsük ezen azt — hadd tegyem hozzá —, hogy netán Kalász Márton olyan „hasznos” verseket írt volna indulása idején, melyeket propagatív tartalmuk miatt nyomban jutalmazott is az irodalompolitika akkori szűk prakticismusa. Erről szó sincs. Kalász költőnek indult. De ahogy akkoriban mondták: „a falu küldötteként” élményei kifejezésére elfogadta az uralkodó stílust, s elfogadta, hogy azt kell megírni, ami ebbe a stílusba belefér. Ízléssel, költői gonddal dolgozott. Verseinek javát bele lehetne keverni mesterének, Illyés Gyulának korábbi köteteibe, az avatatlan olvasó soha rá nem jönne, hogy nem autentikus. Csak a bizonyítás kedvéért, idézzünk egy versszakot Sárvári búcsú című verséből:

Aznap délelőtt szarvasok
vonultak át a búzatáblán;
a nyári izzás ragyogott,
én főnt ültem a hid korlátján,
alattam dísznók és juhok,
falkám a töltést vígan róttá —
valahol pisztoly durrogott,
fölszállt az első bucsu-nóta.

Most ugorjunk nagyot. Tegyük e mellé a gondos és aprólékos leírás mellé egy csaknem tetszőlegesen választott versét, új kötetéből, a *Viola d'amour*-ból.

Hány éve vagyok a rózsabokor,
s hozzád tűz beszél?
Érintlek, s pajzán, bibliai tested
már elalél?
Felöltve sarut, köntöst, a szájad
bár hamunak ítél —
hány évig karmollak füsttelen-hamutlan?
Még, soká, ne félj!

A bibliai égő csipkebokor képnek elég merész hasznosítása a vers. Mert a füsttelen, nem múló láng a szerelem itt; a szerelem, mely még az érintés-odaadás után sem válik hamuvá; a vers éppen diadalmas marandóságának metaforikus kifejezése. Hogy költői gondolkozásban, a téma megragadásában, a szavak használatában mi a különbség a két stílus között, azt szinte rátekinetésre érezni lehet. (Bár Illyés távolról itt is visszhangzik, csakhogy egy másik Illyés, az iskolává nem vált *Különvilágban* írója.) A Sárvári búcsúból vett szakasz egy leíró vers indítása volt, mely három strófán keresztül rajzolja a szekeren vonuló búcsúsokat, a negyedikben elmondja, hogy a költő nem tartott velük, mert szegődött kiskondás volt, akinek a gazda annyi kenyeret adott csak, amire a törvény épp kötelezte. Az ötödik és záró szakasz még hozzáteszi, hogy az elszakerező búcsúsok kalácsot hajítanak az éhező gyerek elé, s ő könnyes szemmel hajol le érte. Ha prózában elmondva sután hat is — melyik vers ne hatna sután? —, csiszolatlan, költői érzékletességgel verselte meg Kalász Márton, nincs oka szégyenkeznie miatta. Csakhogy egy más által létrehozott és aztán közkinccsé vált stílusban verselte meg, belenyugodva abba, hogy érzelmeink felkeltésére meg kell elevenítenie egy helyzetet és végig kell mondania egy kis anekdotát. A másik, a Hány éve kezdetű versnek se helyzete, se története. Illetőleg — világos, hogy helyzet és történet-sorok állnak mögötte, csakhogy lefaraghatóan, elmondatlanul. Ez a nyolc sor egy ismétlődő tapasztalat párlatát közli egy eredetien felhasznált, célja szerint átalakított ösmetaforában; s méghozzá egy személyes szerelmi vallomást (szerelme múlhatatlanságáról) a lehető legszemélytelebbről. Persze, bárki megkockáztathatja azt a nézetet, hogy ez a kifejezmód neki nem tetszik; elvégre szíve joga az olvasónak, hogy régi esztétikai élményei alapján ragaszkodjék a már egyszer megszeretett stílushoz, s a klisé kérje számon a költőtől. Ám a költő ebben a kérdésben nem engedhet. Ha nyolc sorban fel tudja kelteni azt, amihez más-képpen nyolcvan sor kell, akkor a nyolchoz kell ragaszkodnia. A lírában a tömörítés kvalitás, a tehetség jelenléte, az egyéni kifejezmód, a stílus-teremtés melegágya. Kalász Márton éppen általa jutott el önmagához, saját külön lírai világához.

Persze nem egyszerűen a rövidítéssel, az összevonással, hanem nyilván azzal a fokozatos felfedezéssel, hogy a beleérzések ujjgyakorlatait kerülve, másképp és mást kell írnia. Meglepő, hogy a szokványos, jól ismert gubóból mennyire más lény bújott erre elő. A sima, megmunkált tónust, az elfogadottan költőit, amely még 1961-ben megjelent kötete elején is uralkodik, gyors ütemben elhagyta, s a szelíd, harmonikus, falusi tematikájú költőből indulatos, diszharmonikus, a dolgok lényegén töprengő költő lett. Az olyasfajta versektől nem messze, mint az obligát témájú Idénymunkások, vagy a Harmonikáznak című, melynek falusi

pasztellképében még „fuvalom indul” és „a halk muzsikából névtelen bánat szivárog”, ott áll a Hasonlat négy sora, melynek összefoglaló, modern metafora-rendszere konok, szokatlan önmegfigyelés érzelmi tapasztalatáról vall:

Szerelmeimet hónam alatt,
mint gyerekkoporsót vittem a menetben,
s a sírkövek utcáján lépni volt
mindig a legfájdalmasabb.

Nemcsak tartalmi, lényegi, de formai változás is ez. És ha még egy darabig nem is költözik ki teljesen költészetéből a líránkban olyannyira általános Illyés-Szabó Lőrinc visszhang (1963-as újabb kötetében haláni utoljára) az ismert, kimunkált tónusokat, a Szabó Lőrinc-i éles enjembement-okat valami másfajta verselésbeli nyereség és helyenként hangos, expresszív nyelvhasználat váltja fel. Ha tán rögzösen, a nyelven, a képen itt-ott erőszakot téve is, vagy a kifejezés terén helyel-közzel alul maradva, Kalász Márton Kalász Márton világát írta: keserűen szenvedélyes, indulattól feszülő, par excellence költői áttételeken keresztül kontempáló belső világot. Nem kevesebbet, azt szeretném ezzel mondani, hogy verseit — gyakran sikerességüktől függetlenül is — igazi költő írta. A világ által szított kontempláció lett költészeté tartalma. Így esett le, veszett ki lírájából az önmagára találás során, minden idegen stílus, így vált fölöslegessé, mintegy a szemérmes belső vallomása egyetlen elviselhető formájaként az objektíváló előadásmód. Új kötetének, a Viola d'amournak (kereken száz szerelmes versnek, száz „vallomásnak” gyűjteménye!) líránkat gazdagító nem egy szép teljesítménye közül, hadd álljon itt a kilencvenkilencedik, mintegy az eredmények hangulati felidézőjeként:

Ablak a vénség? Mosolyogva
függök a peremen.
Csípkedi kezem a halál, míg egy nap
szépen elengedem.
Csikorgó csontváz hajol ki utánam —
mi bomlik lent az úde gyepen?
Egy bokor rózsa, egy bokor? ... Nincs tovább?
helyezkedik már gyökerem.

Lapozzunk vissza, a múltban tipikus Sárvári búcsúhoz — más vers ez; absztrakciós fokra, dinamikára, az élményfeldolgozás módjára és a költői eszközök hasznosítására nézve egyaránt. Célja nem is a valós élmény, hanem az élményekből adódott elvont gondolat érzékletes, tehát költői megelevenítése.

És ha továbblépve, visszalapozunk nemcsak erre az egyetlen versre, hanem az egész tizenöt év előtti költészetre általában, akkor a vers változásának említett jelenségéről máris néhány fogható képzetet kaptunk. Igaz, három költőt elemeztünk csupán, hármat a sok közül, s nem is olyanokat, akik a hírverés reflektorfényében állnak. Nem úttörőket, sem nem egy-egy iskola folyamatosan dicsért eminenseit. De példájuk éppen azért alkalmas a bizonyító kiemelésre, mert egymástól eltérő kiindulásból, némileg mindig a háttérben, feltűnésvágy nélkül formálták esz-

közeiket, találták meg, küzdötték ki, sajátították el a tudatukat kifejező költői módszereket. Költői formálódásuk olyan áramlás létét és folyamatos munkálkodását tanúsítja, melyet az egy istenre és egy prófétára esküsző irodalomszemlélet még észre sem vett, s ha igen, nem akar számításba venni. Pedig itt van, jelen van, és ha tetszik, ha nem, alakítja a magyar verset.